

8. Рахматов Х. Б. БУХОРО АМИРЛИГИ АҲОЛИСИНИНГ ЭТНИК ТАРКИБИ ХУСУСИДА (XIX асрнинг иккинчи ярми–XX аср бошлари) //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – №. SI-3.
9. Ortikov O. K. et al. Views of eastern thinkers on the development of intellectual abilities in the scientific heritage //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – T. 11. – №. 1. – C. 211-214.
10. Хакимов О., Курбонов З. ПЛАСТИКЛИГИ КАМ ТУПРОКЛАР АСОСИДА ЕНГИЛ ТЎЛДИРУВЧИЛАР ОЛИШ ИМКОНИЯТЛАРИНИ ЎРГАНИШ //Solution of social problems in management and economy. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 58-64.
11. Boltaeva M. J., Kh O. Ortikov. Features of the scientific heritage of eastern thinkers about the attitude of parents to the child //Society and innovations. Special. –2021. –No. 2. –C. 469-474.
12. Kumakovich T. A. et al. “RAQAMLI UNIVERSITET” TARAQQIYOT OMILI SIFATIDA //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – C. 196-199.
13. Xosilmurodov Islom, Kalandarov Mexroj Abu Nasr Farobiy Falsafasida axloq masalasi. Pedagog respublika ilmiy jurnali. 2023.04.15. 434-437b
14. Islam Hasilmurodov. SOCIO-PHILOSOPHICAL IMPORTANCE OF THE SCIENTIFIC WAY OF THINKING. WEB OF SCIENTIST: INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH JOURNAL. 2022. Noyabr. 138-147b.

ANIQ FANLARNI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN VA NOAN'ANAVIY USULLARDAN FOYDALANISH

I.N. Maxmudov

SamDU akademik litsey o'qituvchisi

F.N. Maxmudov, M.M. Safarova

Pastdarg'om tumani XTB o'qituvchilari

Kelajak uchun har tomonlama etuk mutaxassis kadrlar tayyorlashning mohiyati, zamonaviy fan va texnikaning rivojlanish talablariga mos barkamol avlodni tarbiyalash masalalari izchillik bilan tashkil etilib, bu boradagi dolzARB masalalar va ularni amalga oshirish chora tadbirdi milliy dasturda belgilab berilgan.

Shu ma'noda “trigonometrik funksiya” larni o'rganishni klassik bo'limgan (noan'anaviy) usulini misol tariqasida keltirishni lozim topdik.

Algebraik tenglama va funksiyalarni yaxshi o'rgangan o'quvchilar ham trigonometrik funksiyalarni o'rganishda ba'zi bir qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Muammoning asosiy sabablaridan biri, mualliflarning fikricha adabiyotlarning yo'qligida yoki bo'lsa ham juda kamligidadir.

Karrali trigonometrik funksiyalarni oddiy trigonometrik funksiyalarga aylantirishda ikki burchak yig'indisining sinusi va kosinuslaridan foydalanadi. Bu an'anaviy usul o'quvchilardan ko'proq vaqt talab qiladi.

Hozirgi fan va texnika taraqqiyoti o'quvchilardan muammolarni tez va o'ta to'g'ri bajarishni talabqiladi. Masalan, $\cos 3x$ karrali funksiyani oddiy trigonometrik funksiya ko'rinishida keltiraylik.

$\cos 3x = \cos(x+2x) = \cos x \cos 2x - \sin x \sin 2x$ va ba'zi almashtirishlardan so'ng $4\cos^3 x - 3\cos x$ ifodaga tengligi kelib chiqadi. Bu klassik usul bilan ayniyatni isbotlashda o'quvchilar vaqtini yutqazish bilan birga soddalashtirish jarayonida xatolikka yo'l qo'yishi ham mumkin.

Biz taklif qilgan noan'anaviy usul vaqtini tejash bilan birgalikda algebraik ayniyat bilan trigonometrik funksiyaning uzviy bog'liqligini asoslaydi.

Ko'phadlarni koeffitsentlarini aniqlashda Paskal uchburchagidan foydalanamiz.

						1 (n=0)
					1 1 (n=1)	
			1 2 1 (n=2)			
		1 3 3 1 (n=3)				
	1 4 6 4 1 (n=4)					
1 5 10 10 15 5 1 (n=5)						
6 15 20 15 6 1 (n=6)						

Misol tariqasida $(a+b)^n$ darajasini ko'phad ko'rinishga keltiraylik. Bu hadlarni $a = \cos x$, $b = \sin x$ bilan almashtirsak va $n = 2$ bo'lganda Paskal uchburchagi

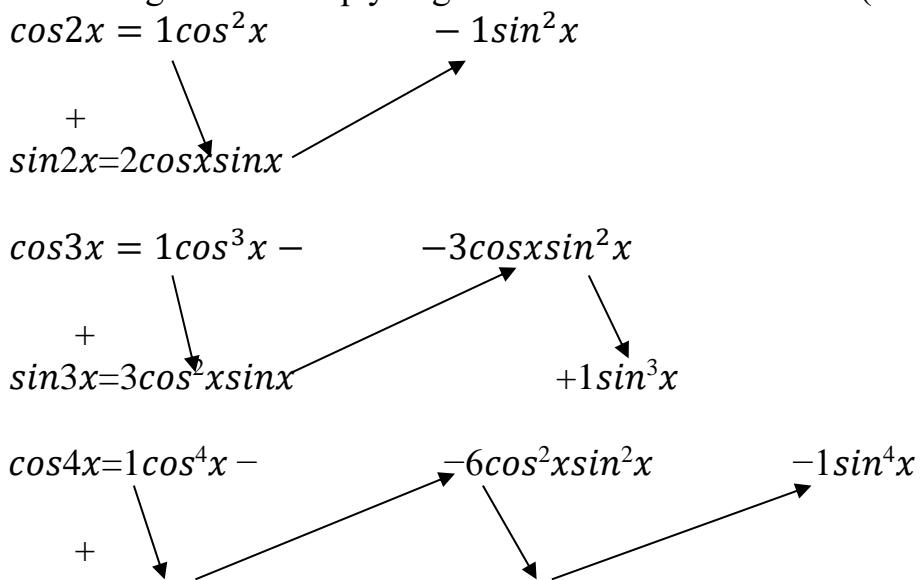
$$(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$$

$$(a+b)^3 = a^3 + 3a^2b + 3ab^2 + b^3$$

$$(a+b)^4 = a^4 + 4a^3b + 6a^2b^2 + 4ab^3 + b^4$$

$$(a+b)^5 = a^5 + 5a^4b + 10a^3b^2 + 10a^2b^3 + 5ab^4 + b^5$$

O'quvchi $\cos nx$ va $\sin nx$ formulalarni oddiy trigonometrik funksiyaga almashtirishning bu usulini quyidagi sxemada ko'rish mumkin (1-sxema):

$$\sin 4x = 4\cos^3 x \sin x + 4\cos x \sin^3 x$$

Bu ma'lumotdan kelib chiqib quyidagi formulalarini taklif qilamiz [1];

$$\cos nx = a_1 \cos^n x - a_3 \cos^{n-2} x - a_5 \sin^2 x + \dots$$

$$\sin nx = a_2 \cos^{n-1} x \sin x - a_4 \cos^{n-3} x \sin^3 x + \dots$$

Bu usul yordamida qiyinroq bo'lgan $\operatorname{tg} nx$ funksiyasini ham oddiy funksiya ko'rinishiga keltirishimiz mumkin:

$$\text{Xususiy holdat } \operatorname{tg} 2x = \frac{2\operatorname{tg} x}{1-\operatorname{tg}^2 x}; \quad \operatorname{tg} 3x = \frac{3\operatorname{tg} x - \operatorname{tg}^3 x}{1-3\operatorname{tg}^2 x}; \quad \operatorname{tg} 4x = \frac{4\operatorname{tg} x - 4\operatorname{tg}^3 x}{1-6\operatorname{tg}^2 x + \operatorname{tg}^4 x} \text{ va}$$

hakozo.

1- Misol. Ayniyatni isbot qiling.

$$\cos\left(\frac{5}{2}\pi - 6\alpha\right) \sin^3(\pi - 2\alpha) - \cos(6\alpha - \pi) \sin^3\left(\frac{\pi}{2} - 2\alpha\right) = \cos^3 4\alpha$$

$$\text{Yechish: } \cos\left(\frac{5}{2}\pi - 6\alpha\right) \sin^3(\pi - 2\alpha) - \cos(6\alpha - \pi) \sin^3\left(\frac{\pi}{2} - 2\alpha\right) =$$

$$= \cos\left(\frac{5}{2}\pi - 6\alpha\right) (\sin(\pi - 2\alpha))^3 - \cos(\pi - 6\alpha) \left(\sin\left(\frac{\pi}{2} - 2\alpha\right)\right)^3 =$$

$$= [\sin 3x = 3\sin x - 4\sin^3 x, \cos 3x = 4\cos^3 x - 3\cos x] = \sin 6\alpha \sin^3 2\alpha +$$

$$+ \cos 6\alpha \cos^3 2\alpha = \sin 3(2\alpha) \sin^3 2\alpha + \cos 3(2\alpha) \cos^3 2\alpha = (3\sin 2\alpha -$$

$$- 4\sin^3 2\alpha) \sin^3 2\alpha + (4\cos^3 2\alpha - 3\cos 2\alpha) \cos^3 2\alpha = 3\sin^4 2\alpha - 4\sin^6 2\alpha +$$

$$+ 4\cos^6 2\alpha - 3\cos^4 2\alpha = -3(\cos^4 2\alpha - \sin^4 2\alpha) + 4(\cos^6 2\alpha - \sin^6 2\alpha) =$$

$$= -3(\cos^2 2\alpha - \sin^2 2\alpha)(\cos^2 2\alpha + \sin^2 2\alpha) + 4(\cos^2 2\alpha - \sin^2 2\alpha) \times$$

$$\times (\cos^4 2\alpha + \cos^2 2\alpha \sin^2 2\alpha + \sin^4 2\alpha) = -3(\cos^2 2\alpha - \sin^2 2\alpha) +$$

$$4(\cos^2 2\alpha - \sin^2 2\alpha)((\cos^4 2\alpha + \sin^4 2\alpha) + \cos^2 2\alpha \sin^2 2\alpha) = -3\cos 4\alpha +$$

$$4\cos 4\alpha ((\cos^2 2\alpha + \sin^2 2\alpha)^2 - 2\cos^2 2\alpha \sin^2 2\alpha + \cos^2 2\alpha \sin^2 2\alpha) =$$

$$-3\cos 4\alpha + 4\cos 4\alpha (1 - \cos^2 2\alpha \sin^2 2\alpha) = -3\cos 4\alpha + 4\cos 4\alpha - \cos 4\alpha \times$$

$$\times (4\sin^2 2\alpha \cos^2 2\alpha) = \cos 4\alpha - \cos 4\alpha (4\sin^2 2\alpha \cos^2 2\alpha) = \cos 4\alpha - \cos 4\alpha \times$$

$$\sin^2 4\alpha = \cos 4\alpha (1 - \sin^2 4\alpha) = \cos 4\alpha \cos^2 4\alpha = \cos^3 4\alpha.$$

2- misol. Tenglamani yeching.

$$2\cos 13x + 3\cos 3x + 3\cos 5x - 8\cos x \cos^3 4x = 0$$

$$\text{Yechish. } \cos 3\alpha = 4\cos^3 \alpha - 3\cos \alpha, \cos \alpha + \cos \beta = 2\cos \frac{\alpha+\beta}{2} \cos \frac{\alpha-\beta}{2},$$

$$\cos \alpha - \cos \beta = 2\sin \frac{\alpha+\beta}{2} \sin \frac{\beta-\alpha}{2}$$

$$2\cos 13x + 3(\cos 3x + \cos 5x) - 8\cos x \cos^3 4x = 0$$

$$\Leftrightarrow 2\cos 13x + 3 \cdot 2\cos 4x \cos x - 8\cos x \cos^3 4x = 0 \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow 2\cos 13x - 2\cos x (4\cos^3 4x - 3\cos 4x) = 0 \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow 2\cos 13x - 2\cos x \cos 12x = 0 \Leftrightarrow 2\cos 13x - (\cos 13x + \cos 11x) = 0 \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow -2\sin 12x \sin x = 0$$

$$1) \sin 12x = 0, 12x = \pi k, x_1 = \frac{\pi k}{12}, k \in \mathbb{Z}$$

$$2) \sin x = 0, x_2 = \pi n, n \in \mathbb{Z} \text{ chet ildiz}$$

$$\text{Javob. } x = \frac{\pi k}{12}, k \in \mathbb{Z}$$

Shunday qilib, karrali trigonometrik funksiyalarni oddiy trigonometrik funksuyaga aylantirishning noan'anaviy va an'anaviy usulga qaraganda bir qancha qulayliklarga ega. Shulardan biri vaqtin tejash bilan birga o'quvchilarda sxemalar bilan

ishlash mahoratini shakllantiradi. Shuningdek, trigonometrik funksiyalarni algebraik ayniyatlar bilan uzviy bog'liqligini ta'minlaydi. Bir vaqtda karrali trigonometrik funksiyalarni ayni $\cos nx$, $\sin nx$ larni oddiy trigonometrik funksiyalarga o'tkazish mumkin. (1-sxema).

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Фукс.Д.Б Формулы для $\sin nx$ и $\cos nx$. Квант журнали №3 1997 йил, с 37-41.
2. Abduhamidov A.U., Nasimov X.A. Algebra va matematik analiz asoslari. II qism. Akademik litseylar uchun darslik. - T., 2008.

**БАРБАНЛИ ҚУРИТГИЧ ГИДРОДИНАМИКАСИ ЎРГАНИШ
МАТЕРИАЛЛАРНИ ҚУРИТИШДА САМАРАДОРЛИКГА ЭРИШИШ**

**Ражабова Наргизахон Раҳмоналиевна,
Хабибуллаев Шукурулло
Фарғона политехника институти
n.rajabova@ferpi.uz**

Аннотация: Мақолада минерал ўғитларга теримк ишлов бериш орқали қуритиш жараёни ва унда қўлланиладиган қурилмаларнинг тахлили, жараёндаги мавжуд муаммолар ва уларнинг мақбул ечимлари ҳамда барабанли қуритгичнинг гидродинамик режимлари тадқиқ қилинган. Қурилманинг умумий гидравлик қаршилиги ва контакт элементнинг қаршилик коэффициентини аниқловчи тенглама тавсия этилган.

Калит сўзлар: контактли, конвектив, барабанли қуритгич, икки қисмли насадка, контакт элемент, гидравлик қаршилик, гидродинамик режим, контакт юза, иссиқлик алмашиниш.

Минерал ўғитларни термик ишлов бериб қуритиш технологик чизиқда энг кўп энергия талаб қиласидиган жараёнлардан бири ҳисобланади. Бу жараёндан фойдаланиш тайёр маҳсулот сифатини белгилаш учун муҳимdir. Термик қуритиш харажатлари жараёнга ишлов беришда умумий қийматнинг 10 % ташкил этади [1;2;3 ва бошқалар]. Бундай шароитда юқори самарали, энергияни тежайдиган қуритиш режимларини яратиш ва қуритиш аппаратларида иссиқлик алмашиниш жараёнларини тартибга солиш ҳамда оптималлаш долзарб ҳисобланади.

Қуритиш жараёни материал намлиги, ўлчами, уларни барабанда харакатланиш усулига, қуритиш агенти билан материалнинг ҳаракат гидродинамикасига ва ички ҳамда ташки мухит параметрларига боғлиқ эканлиги маълум. Ушбу омилларнинг комбинацияси қуритиш жараёнининг шароитини белгилайди. Шу боис саноатда қурилладиган материалнинг физик, кимёвий ва механик хоссаларига кўра турли усуллар ва қурилмалардан фойдаланилади.